

Mikulášek, Alexej

Ruský román jako vyvíjející se žánrový tvar

Opera Slavica. 1999, vol. 9, iss. 1, pp. 48-50

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116875>

Access Date: 12. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

podle stati sborníku vycházela z jiné pozice (země byla součástí středoevropské kultury). I když se Berezovská vyhýbá pouhé koncepci kontaktologické vlivologie, je přesvědčena, že mnohdy právě osobní styky badatelů, kritiků a překladatelů dávají literární vzájemnosti směr (a tím nepochybně i komparatistice).

Podstatná část publikace nese pečeť rukopisu D. Kšicové. Ta vrší jak trpělivou zkušenost dřívějších prací, tak rýsuje v současnějších kontextech obraz některých nových souvislostí a vztahů a vytváří komplexnější podobu problematiky. Svá díla je badatelka zvyklá „ošetřit si“ sama fotoreprodukce z cest za knihovnami, knihami, památkami a za lidmi kolem knih. Daná studie tvoří součást studijního programu brněnského Ústavu slavistiky a je určena také studentům. D. Kšicová vytvořila také obsáhlou výběrovou bibliografii, ruské resume, jmenný rejstřík a doplnila knihu obrazovými přílohami. Ty ocenil jako pomůcku právě studenti (v dalším vydání by snad mohla být zařazena raději samostatně na konci publikace). Žádoucí mezioborové vztahy mohou inspirovat zvláště mladé talenty na prahu jejich vstupu do hájemství vědy.

Historický materiálový fond se vždy musí snoubit s trpělivostí a pílí celého autorského kolektivu. Kniha začala vznikat v době, kdy archivy nebyly zcela přístupné, takže nyní jsou málo známé či dosud neznámé informace objasněny v nových souvislostech a interpretacích. Vytrvalá péče o komplexní pohled na vybrané oblasti zkoumání i snaha o praktické vyústění díla do tištěné podoby zasluhuje stále uznání. Ve století optické provokace adresátů umění na konci tisíciletí dobrých knih neubývá, spíše čtenářů je méně. D. Kšicová však ví, jak získat zájemce.

Květuše Lepilová

Ruský román jako vyvíjející se žánrový tvar

Pospíšil, I.: Ruský román. Nástin utváření žánru do konce 19. století. Brno, Vydavatelství Masarykovy univerzity 1998, 136 s.

Teorie románu, jeho morfologie a historická typologie patří k relativně nejatraktivnějším oblastem literární vědy, umožňujícím nejrůznější výklady a hodnocení: dokonce se objevily i koncepce vykládající tento podivuhodný literární jev jako samostatný literární rod (V. Dněprov) nebo jako epos (tedy vedoucí žánr) moderního věku. Jindy se počítával jako „plevelný žánr“, amorfní a nevyhraněný, psalo se o konci románového vyprávění nebo o jeho radikální krizi (tzv. nový román), ale i o jeho schopnosti oscilace, dynamiky a mnohotvárnosti (D. Hodrová) atp. Marxistické teorii ruského románu se po zásadních pracích metodologických škol ruských (M. M. Bachtin, V. Kožinov, G. N. Pospělov ad.) ještě v 80. letech zdálo, že již nemá co podstatného říci a že se může toliko soustředit na dílčí dotváření celkově nesporného obrazu. Příp. jev obohacovat o nová díla literárního procesu. Počátek 90. let u nás přinesl vlnu zájmu o postmoderní filozofii a estetiku, která zvýraznila „intertextualitu“ a tzv. mimetické

teorie radikálně zpochybnila. Je zřejmé, že „každá doba přináší určité poznání a mění existenciální situaci člověka, společnosti, literatury a také literární vědy.“ jak píše v úvodním slově své knihy I. Pospíšil (s. 3). Jen stěží je možné vyhnout se tlaku doby, která historické bádání vždy ovlivňovala, ba determinovala, avšak je možné minimalizovat ideologická hlediska, pokusit se eliminovat vlivy „falešného vědomí“ doby o sobě i doby pro nás, tedy postupovat „novou optikou znovu a *sine ira et studio*“ (s. 3). Touto cestou chce postupovat i autor monografie. Literárněhistorickou a teoretickou látku musí podle Pospíšila věda o literatuře „nově přečíst“. Badatel usiluje „modelovat hlavní (...) nosné linie vývoje románového žánru v Rusku“ (tamtéž), a to ve vztahu k domácí i jinozárodní slovesnosti (zde zvláště anglické a německé). V komparativním, resp. „transslavanském“ pojetí látky tkví největší přednost této koncepce. Jakkoli to neznámá, že by se slavistická (rusistická) problematika rozpouštěla v mlhavě vymezených literárních celcích.

V první kapitole nazvané *Vznik, geneze a teorie románu* jsou sumarizovány názory na teorii i ontologii tohoto žánru (největší pozornost je věnována M. M. Bachtinovi a jeho podnětům pro románovou typologii – na něj také autor nejvíce navazuje, ale nikoli nekriticky). Román je definován jako „žánr velké epiky směřující k totálnímu (úplnému, celistvému, celostnímu) obrazu člověka a světa“ (s. 5). Jeho základním znakem je „permanentní syntéza“, integrace „nových motivů, žánrových prvků a žánrových vrstev“ (tamt.) a autor se snaží vymezit „uzlové body“ jeho vývojové řady. Román chápe jako strukturu historicky proměnlivou (řekněme proměnlivé „románovosti“, ačkoli tohoto pojmu Pospíšil neuzívá), strukturu kontinuitně diskontinuitní, procházející „přetržitě nepřetržitým“ vývojem, zachovávající si svoji „paměť“, navazující na bližší nebo vzdálenější minulost.

V druhé kapitole *Domácí a cizí prameny ruského románu* autor mj. konkretizuje svoji teorii „prae-post paradoxu“, rozvedenou již dříve v obecných úvahách o specifčnosti ruské literatury, že „jev přejatý z jiných národních literárních struktur je transformovaný jakoby nedokonale tak, že se jeví nejen jako vývojová prefáze, ale také jako post fáze, totiž jako originální estetická inovace“ (s. 16). Autentický a originální ruský román mu „vzniká tedy v 18. století z různých zdrojů pod tlakem západoevropské literatury“ (s. 20). Vymezuje „uzlové body“, které vytvořily půdu pro jeho domácí utváření, hned v kapitole třetí, následující (tzv. „ruský protoroman“ – do této fáze začleňuje i knížky lidového čtení „pověst“, a oprávněně). Klíčové místo přitom přisuzuje N. M. Karamzinovi a jeho *Dopisům ruského cestovatele* (1801), které jsou mu nejen „výrazem touhy přijmout ideje osvícenství a sentimentalismu“, ale i svědectvím o „kreativní síle, která konstruuje vlastní svět (...) a směřuje k amorfní textové totalitě“ (s. 35-36).

V následujících pěti kapitolách, jež tvoří jádro publikace, sleduje autor vývoj ruského románu od Puškinova *Evžena Oněgina* („románu ve verších“) přes „zlatý věk“ ruské literatury až po „evoluci a dezintegraci ruského románu v druhé polovině 19. století“ (kap. 8.) s exkurzem (v kap. 9.) do století současného; interpretačně neméně zajímavé období by si vyžádalo – i v přijatém modelování a metodologii – samostatnou

monografií. Cestu k ní naznačily monografické studie o ruské románové kronice. *Od Bachtina k Solženicynovi* (1992) a kritické eseje *Spálená křídla* (Brno 1998).

Ivo Pospíšil je moderní badatel poučený postmoderní estetikou a těžcí i z výsledků bádání západní rusistiky a slavistiky, nevyhýbající se jakýmkoli faktografickým nebo metodologickým podnětům s vědomím, že „duch vane všemi směry“. Metoda, s níž pracuje, se dá charakterizovat jako strukturně historické modelování. Druhým rysem Pospíšilova myšlení je zájem o jevy zdánlivě okrajové, o tzv. „outsidery“ literatury (N. S. Leskov, F. V. Bulgarin, u nás rusista A. Vrzal atp.) i vědomí polycentricity románu ruského jazykově kulturního prostoru (polyetnického), která se plně projeví až ve století 20. Charakteristický je rovněž zájem o postžení kontinuity zkoumaného jevu a snaha vyvarovat se konjunkturálním negacím minulosti, tak typickým pro nejruznější společenské zlomy.

Jakkoli jde o studie s maximálně objektivizujícími závěry, mohou některá badatelova hodnocení vzbuzovat kontroverze, např.: „*Vojna a mir* je parodií na dobový román (chce být eposem) i historii, úmyslně neformuluje hlavní téma nebo ideu, neprezentuje hlavního hrdinu.“ (s. 81). To je hledisko – alespoň v první části – blízké radikálně postmoderní estetice...

Kniha stojí na pomezí odborné monografie a učebního textu. „Základní představa tohoto nástinu vznikla v průběhu přednášek o ruském románu pro studenty slavistiky, zejména pro rusisty“ a tvoří současně „počáteční fázi úvah“, jež by měly vést „k zevrubné práci o ruském románu“ (s. 3). V zásadě tato dvojdílnost odpovídá specifice postavení vědy na vysokých školách (z didaktických důvodů přehlednosti a názornosti bych jen doporučoval větší schematizaci a systemizaci látky). Její podmínkou bude „nové“ vykreslení celistvých literárních dějin (včetně literárních institucí, periodik, recepčních podmínek apod.) i pravděpodobný přesah nad strukturní hranice myšlení o literatuře.

Alexej Mikulášek

Tradice a nové pohledy

T. G. Masarik i Rossija. Razvernutyje tezisy dokladov meždunarodnoj naučnoj konferencii. Sankt-Peterburg 12-13 nojabrja 1997 g. Red. O. Malevič, A. Kamenskaja. Institut "Otkrytoje obščestvo", Obščestvo brat'jev Čapek v Sankt-Peterburge, Sankt-Peterburgskaja Asociacija meždunarodnogo sotrudničestva. Sankt-Peterburgskaja Asociacija družej Čechii i Slovákii. Sankt-Peterburg 1997.

Ruští bohemisté uspořádali ve dnech 12.-13. listopadu 1997 v Sankt-Peterburgu vědeckou konferenci na téma **T. G. Masaryk a Rusko**. Je to téma dosud velmi ožehavé, i když by se zdálo, že ideologické bariéry, které tomu ještě donedávna bránily, již zmizely. Objevily se však nové a ty, které se týkají česko-ruských vztahů, se také nijak neoslabilo. O to cennější je záměr ruského vydání *Ruska a Evropy*, které připravuje